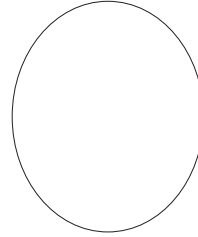

EYÜP'TEKİ OSMANLI EĞİTİM YAPILARI VE KORUNMALARıyla İLGİLİ ÖNERİLER

Prof. Dr. ZEYNEP AHUNBAY

20.6.1946'da Ünye'de doğdu. 1970'de İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden mezun oldu.

1971 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesi

Mimarlık Taribi ve Restorasyon Kürsüsü'ne asistan oldu.

Prof. Doğan Kuban yönetiminde yaptığı "Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası, 1609-1690" konulu doktora çalışmasını 1975'de tamamladı.

1977/78 öğretim yılında İngiltere'nin York Üniversitesine bağlı Institute of Advanced Architectural Studies'de koruma konusunda yüksek lisans eğitimi yaptı.

1980'de "İstanbul Medreseleri - Koruma ve Yeniden Kullanım Açısından Bir Değerlendirme" konulu çalışmasıyla doçent oldu.

"Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları" konulu çalışmasıyla Aralık 1988'de profesörlüğe yükseltildi. Halen İTÜ Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı öğretim üyesidir.

Osmanlı İmparatorluğunun başkenti olan İstanbul en üst düzeyde eğitim veren medreselere sahipti. 300'ü aşan medresesiyle İstanbul diğer kentleri büyük farkla geride bırakmış; tartışılmaz biçimde medrese mimarisini yönlendiren bir konuma sahip olmuştur. Çeşitli tarihlerde yapılan saptamalar, İstanbul'un sıbyan mektebi yönünden de çok zengin olduğunu belgelemektedir.

Sınırları Ayvansaray'dan başlayarak batıda İslam Bey ve Gümüşsuyu'na kadar uzanan tarihi Eyüp yerleşmesi içinde 15. yüzyıldan 19. yüzyıl sonuna kadar değişik boyut ve üslupta, mütevazı ve gösterişli birçok mektep ve medrese yapılmıştır. Eyüp'ün ruhaniyetinden yararlanmak isteği birçok hayırsever kişiyi burada cami, sebil, çeşme gibi vakıflar kurmaya yöneltmiştir. Çok sayıda hayır eserinden geri kalanlar Osmanlı mimarlığının değişik yönlerine ışık tutmaktadır.

Günümüze ulaşan örneklerle dayanarak, doğrudan Eyüp'e özgü bir medrese/ mektep mimarlığından söz etmek olanaksızdır. Ancak Eyüp'ün doğal güzelliği ve dini önemi, mimarların burada çok sayıda ve özel nitelikli mektep ve medreseler tasarlamasına uygun bir ortam hazırlamıştır.

Eyüp'te yapılmış medreselerin listesini İstanbul'la ilgili tarihi kaynaklardan, Prof. Özergin ve Prof. M. Kütükoğlu'nun çalışmalarından, tarihçi Nermi Haskan'ın **Eyüp Tarihi** adlı değerli eserinden yararlanarak derlemek olasıdır. Adları saptanan toplam on dört medreseden günümüze ulaşabilenler altıyı geçmemektedir. Tarihi belgeler ve günümüze ulaşan örneklerden Eyüp'te normal medreselerin yanı sıra, darülkurra ve darülhadis gibi özel eğitim veren okulların da yapıldığı belirlenmektedir.

Eyüp'teki ilk medrese Fatih döneminde yapılmış; eğitimle ilgili yapı faaliyeti sonraki yüzyıllarda da devam etmiştir. 19. yüzyılda Osmanlı eğitimindeki yenileşme çalışmaları sırasında Batılı anlamda orta okul ve meslek okullarına yönelindiğinden eski tip medrese yapımı durmuştur. Askeri ve sivil rüsti-

yeler, baytar mektebi gibi Batılılaşma dönemi okullarının örneklerinin Eyüp'te yapılmış olması, semtin tarihi boyunca eğitim ve hayırla olan ilişkilerin canlı tutulduğuna tanıklık etmektedir.

Bu makalenin konusu Eyüp'te 15.-18. yüzyıllar arasında yapılan mektep ve medreselerle sınırlanmıştır; Eyüp'te bu süre içinde yapılan mektep ve medreseler araştırılarak, bugünkü durumları incelenmiş ve korunmaları için öneriler geliştirilmiştir.

EYÜP'TE MEVCUT MEDRESELER

İstanbul'un diğer bölgelerinde olduğu gibi, Eyüp'teki medreseler de yapılmış tekniğine bağlı olarak, ahşap çatılı ve kârgir olmak üzere iki kümede ele alınabilir. Yangınlar ve zamanın etkisiyle ahşap medreseler yok olmuş; Ceziri Kasım Paşa ve Defterdar camilerinin yanında bulunan ve ahşap olduğu

Üstte:

Cafer Paşa Medresesi, hücreler

Altta:

Cafer Paşa Medresesi, dersbane

Üstte:
Zal Mahmut Paşa Külliyesi
Tabtani Medresesi

Altta:
Zal Mahmut Paşa Külliyesi
Tabtani Medresesi, 2000

tahmin edilen medreselerden geriye hiç iz kalmamıştır. Hücre duvarları kargir, revakları ahşap dikmeli ve çatılı olan medreselerin de ahşap bölümleri zamanla yok olmuştur. Bu tür medreselere bir örnek olarak Mimar Sinan'ın eseri olan **Cafer Paşa Medresesi** gösterilebilir. Çok harap bir durumdayken 1960'larda onarılarak yeniden kullanılabilir duruma getirilen bu yapının ahşap revaklarının yeniden yapılarak bütünlenmesi ve uygun bir işlevle değerlendirilmesi Eyüp tarihi merkezinin yeniden canlandırılması çabalarına önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu konuda İTÜ Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı'nda A. Türcan tarafından yapılan tezden yararlanılabilir.

Eyüp'teki medreseler arasında **Zal Mahmut Paşa** ve **Sokollu** medreseleri bu yapı türünün en üst düzey temsilcileri olarak değerlendirilebilir. Mimar Sinan'ın eseri olan bu yapılar özel tasarımlardır. 1568 yılında yapılan Sokollu Külliyesinde türbe ve dershanenin yan yana getirilişinde Selçuklulardan gelen bir simgesel ve mimari ilişkinin yeni bir yorumla değerlendirilmesi önem taşımaktadır. II.Selim'in kızı İsmihan Sultan'ın vakfı olan bu külliyenin tasarımında Mimar Sinan, Selçuklu geleneğine bir gönderme yapmıştır. İki girişi bulunan dershaneye hem türbe ile ortak olan revaktan hem de avlu tarafından ulaşılmaktadır. Bu anıtsal dershane Mimar Sinan'ın iki kapılı olarak tasarladığı birkaç dershanenin en görkemlisidir. Sağlık ocağının bekleme odası olarak kullanılması nedeniyle içine eklenen ara bölmelerin kaldırılmış olması dershane mekanının bütünlüğünü algılamaya olanak verdiğinden olumlu bir gelişmedir. Medresenin durumu genelde iyi değildir. Bu önemli yapının daha iyi duruma getirilebilmesi için İTÜ Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı'nda G. Temelci tarafından bir tez çalışması yapılmıştır.

Anıtın güney yanındaki alanın çok bakımsız bir durumdan, Prof.Nezih El-dem'in bir projesiyle düzenlenmiş olması olumlu bir gelişmedir. Eyüp'ün merkezinde yer alan ve Sokollu Türbesi ve darülkurra ile birlikte önemli bir külliye oluşturan medresenin kimliğine daha uygun bir işlevle değerlendirilmesi gereklidir.

Zal Mahmut Paşa Külliyesi, iki farklı düzeye oturan medreseleriyle Osmanlı mimarlığında ünik bir uygulamadır. Mimar Sinan'ın eserleri arasında özel bir yeri olan bu külliyenin Eyüp'te yapılmış olması, onu sıradışı bir çözüme burada geliştirilmeye iten nedenler de tartışılmaya değer konulardır. Mimar Sinan'ın Eyüp'e verdiği değer ve

yerin özelliklerine özgü bir tasarım geliştirme çabaları çok öğretici mesajlar taşımaktadır. Geçmişte çevreye duyarlı ve nitelikli tasarım yapmaya gösterilen özeni, bugün bir sit alanı olan Eyüp'te yeni tasarımlar yapan mimarlardan da bekliyoruz.

17. yüzyılda Eyüp'ün yamaçlarındaki Nişanca semtinde **Çankırlı Mustafa Efendi** tarafından bir medrese kurulmuştur. Yapıldıktan kısa bir süre sonra Şeyh Murad Efendi'nin dershaneye gömülmesiyle Nakşibendi tekkesine dönüştürülen medrese 1980' li yıllarda gecekondulardan istilasından kurtarılarak onarılmış ve tekrar düzenli bir kullanıma sunulmuştur. Yeni kullanıcılarından gelen taleple revaklar kapatılmıştır. Bu işlem sırasında konulan doğrama detayları kalabalık bir etki yaratmaktadır. Daha yalın bir kayıt türü uygulanarak özgün mimarinin ön planda kalması sağlanabilir.

Darüssaade Ağası Beşir Ağa Darülhadisi

18. yüzyılda Darüssaade Ağası **Beşir Ağa** tarafından Eyüp'te yaptırılan darülhadis, kitaplık ve mektepten oluşan külliye çok harap durumdadır. Çok yakın tarihlere kadar gecekondulardan işgali altında olan külliyenin boşaltılmış olması önemli bir gelişmedir. Böylece yirmi yıldır içine giremediğimiz dersane ve hücreleri yakından incelemek fırsatını elde edebildik. Beşir Ağanın kitaplara düşkün olduğu ve Çağaloğlu'ndaki külliyesinde camiye bitişik bir kitaplık yaptırdığı bilinmektedir. Tarihi belgelere göre Beşir Ağa Eyüp'teki medresesine de bir kitaplık yaptırmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla burada kitaplık kütsesi dersane ile hücreler arasında yer alan bir odacık şeklindedir. Yapının eklerinden arındırılması ve çıkacak izlere göre restore edilmesi Osmanlı mimarlığı ve Eyüp tarihi açısından önem taşımaktadır.

Zaman yitirmeden bu külliyenin kurtarılmasına girişilmelidir; aksi durumda şu anda belli belirsiz olan birçok iz kaybolacak ve restorasyon çalışmaları daha da güçleşecektir.

Üstte:
Beşir Ağa Medresesi,
dershane, 2000

Sokollu Darül kurrası

Eyüp'te halen bir darülkurra bulunmaktadır. Sokollu Külliyesi içinde yer alan darülkurra kare planlı, tek kubbeli bir yapıdır. Giriş iki sütunla taşınan küçük bir kubbe ile korunmaktadır. Üzerinde 1586 tarihli bir yazıt bulunan mermer söveli kapıdan dershaneye girilmektedir. Yalın bir karaktere sahip olan iç mekanda kubbeye geçiş için kullanılan tonoz bingiler dilimlidir. Duvarları almasıık örgülü olan yapı boyutları ve ajurlu pencereleri ile dikkati çekmektedir.

Altta:
Beşir Ağa Medresesi, 2000

Üstte:

Sokullu Külliyesi,
güneydoğu görünüşü

Altta:

Sokullu Medresesi, dersbane

SİBYAN MEKTEPLERİ

Eyüp sıbyan mektepleri yönünden zengin bir yerleşmedir. Ne yazık ki, tarihi belgelerde adı geçen birçok mektep zamanla yok olmuştur. Kayıplar devam etmektedir. N. Haskan'ın eserinde yer verdiği **İslam Bey Mektebi** son yok olan mekteplerden biridir. Eyüp'ün 16. yüzyıldaki gelişimi içinde, merkezin batısına doğru gelişen İslam Bey Mahallesi içinde yer alan tek katlı, kargir duvarlı bu mektep artık bulunduğu sokağın adında yaşamaktadır. Çevrede oturanlar böyle bir mektep olduğunu dahi bilmemektedir.

Bununla birlikte, Osmanlı sıbyan mekteplerinin mimari gelişimini yansıtan birçok örnek canlı olarak durmaktadır. 16. yüzyıldan günümüze ulaşabilen mektepler arasında **Sekbanbaşı Ra-**

mazan Ağa Mektebi özgün bir tasarım olarak anılmaya değer. Burada mektep türbe ile tek çatı altında birleştirilmiştir. Zemin kat çevresi açık bir türbe şeklindedir. Zeminin türbeye ayrılması ile mektep köşk meşcitler gibi zeminden yükseltilmiştir; bu kompozisyonun benzerleri günümüze erişmemiştir.

Mektebin kitabesini Mimar Sinan'la ilgili Tezkiret-ül Ebniye, Tezkiret-ül Bünyan gibi tezkireleri kaleme alan şair Sai yazmıştır. Ramazan Efendi Sıbyan Mektebi'nin Zal Paşa Caddesine bakan cephesinde yer alan yazıtta bir arada bulunan iki yapı "mektep ve meşhed" olarak anılmaktadır. Kitabedeki ifade şöyledir (Haskan II, 24):

"Hamdülillah Ramazan Ağa Ser Sekbanan İtdi bu cay ola nâlan ü kıraat Mekteb ve meşhedi tarihin didi Sa'i Yapdı bu mekteb-i balâyı Ser Sekbanan Fatiha 994 H. /1586

Zamanın etkisiyle harap olan ve kimlik değişimine uğrayan erken örneklerle karşı, birkaç seçkin geç dönem mektebi Eyüp Sultan'ın görkemli selâtin külliyesi içinde bulunmaktadır. Eyüp'le ilgili birçok tarihi çizimde, fotoğrafta yer alan **Şah Sultan Mektebi** bu kapsamda anılabilir. 18. yüzyılda İstanbul'da yapılan mektepler çeşme, ve sebillerle birlikte güzel kompozisyonlar oluşturmuşlardır. Şah Sultan mektep ve sebili, Kahire'de çok örneği bulunan ve 16. yüzyılda İstanbul'a getirilen sebilküttab kompozisyonunun Eyüp'teki tek örneğidir. Şah Sultan'ın 1800 tarihinde yaptırdığı bu güzel yapı topluluğunun da şu andakinden daha iyi bir kullanıma sunulması arzu edilir. Mektebin giriş revağının kapatılarak mutfağa çevrilmiş olması çok çirkin bir durum yaratmıştır. Zaman içinde sebil ve mektebin bazı özgün ayrıntılarının yok olduğu anlaşılmaktadır. Eski resimlerle bugünkü durum karşılaştırıldığında, sebinin kurşun örtüsünün özgün ayrıntılarının basitleştirildiği, mektebin bezemeli saçaklarında bulunan nakışların kaybolduğu gözlenmektedir.

Eyüp Nişancası'nda bulunan **Rami Mehmet Paşa Sıbyan Mektebi** de türünün ilginç örneklerinden biridir. Zemin kattaki tonozlu dükkan ve hazne üzerinde yükseltelen derslane, 18. yüzyılda İstanbul'da çok kullanılan bir düzenlemeyi tekrar etmektedir. Mektebin çocuk kitaplığı olarak kullanılması aslına uygun ve yararlı bir işlemdir. Bakımsız durumda olan mektebin ve ilginç çeşmesinin onarılarak mimari bütünlüğüne kavuşturulması önemli bir gelişme olacaktır.

Eyüp'te mevcut mektepler arasında **Lâlizade Abdülbaki Efendi Sıbyan Mektebi** özel bir yere sahiptir. Ünlü bestekâr Zekai Dede Efendi'nin ilk öğrenimini yaptığı mektep zamanla değişikliğe uğramış, giriş revakını yitirmiştir. Şu anda girişin üstünde bir ev yükselmektedir. Muhtemelen 19. yüzyılda meydana gelen bu değişim, bu anıtın ilk tasarımının tam olarak anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Kitabesi olmayan yapının 1156 H./ 1743 tarihinde yapıldığı bilinmektedir (Ayvansarayi, Mecmua-i Tevarih 268-269; Haskan II,22). 1970'lerde onarılan mektebin iç mekânında ocak yaşmağının korunmuş olması, mektep mimarlığı açısından önemlidir. Almaşık örgüsü ve kirpi saçaklarıyla bu mektep 18. yüzyıl için tipik sayılabilecek bir örnektir. Mektebin dönemine uygun bir şekilde döşenerek, Eyüp'ün tarihi ile ilgili, halka açık bir mekan olarak ziyarete açık tutulması yararlı olacaktır.

Eyüp'ün mimari nitelik bakımından en üstün yapı toplulukları içinde yer alan **Mihrişah Külliyesi'nin** mektebi de onarılarak yeniden kullanıma sunulmuştur. Bu yapının onarımında tarihi ayrıntılara pek saygı gösterilmemiş olması üzücüdür. Şu anda mektebin giriş kısmı bu yapı türüne yabancı bir mekan düzenine sahiptir. Tuğla saçaklar dönemin yapım tekniğine, korniş tipolojisine hiç dikkat edilmeden düz yapılmıştır. Kiremit çatının saçakla ilişkisi de anormaldir. Bu yanlışlıkların uygun

bir zamanda, anıtın özgün bölümlerine zarar verilmeden düzeltilmesi Eyüp'ün tarihi değerine saygı açısından önem taşımaktadır.

Eyüp'ün Piyer Loti bölgesinde bulunan ve iki farklı isimle **İdris-i Bitlisi** veya **Attan Düşen Ali Ağa Mektebi** olarak anılan mektep şu anda onarılmaktadır. Çevresi TAÇ Vakfı tarafından hazırlanan projeye göre "şenlendirilen" mektebin aynalı tonoz örtüsünün yeniden ortaya çıkarılması başarılı bir girişimdir. İlk tasarıma dönüş açısından olumlu olan bu müdahaleye karşın, içte bir ara kat yapılması mekânın bütünlü-

Üstte:
Sokollu Mehmet Paşa
Darülkurrası

Altta:
İslambey Mektebi'nden geriye
kalan sokak tabelası, 2000

Üstte ve ortada:

Şah Sultan Mektebi. Bugünkü ve 19. yüzyıldaki durumu

Altta:

Ramazan Ağa Mektebi, 2000

günü bozmuştur. Sıbyan mektepleri gibi kültür tarihimiz açısından önemli fakat iyi korunmuş örnekleri az yapıların aslına uygun onarımlarla korunmalarına özen gösterilmesi gerekmektedir. Mektebin yanına yapılan çok sayıda yeni binadan birinin içine rahatça yerleştirilebilecek işlevleri bu küçük tarihi binanın içine sokmaya çalışmak olumsuz bir davranıştır.

Zamanla harap olan ve onarım sırasında değişikliğe uğrayan mektepler arasında **Ebussuud Efendi Mektebi** de bulunmaktadır. 16. yüzyılın ünlü bilgini adını taşıyan mektebin içinde özgün tasarımından bir iz bulmak güçtür. İlk yapımı 16. yüzyıl ortalarına tarihlenen mektebin 1957 yılında aslına uygun şekilde restore edildiği belirtilmektedir (Haskan II,12). Eski onarımlar hakkında bilgi ve belge bulmak çok zor olmaktadır. Onarımdan önce mevcut duvarlarla 20. yüzyılda eklenen bölümleri tuğla hatıllarda kullanılan yeni tuğlalardan anlamak mümkün olmaktadır. Zamanla çevresindeki zemin yükseldiğinden mektep çukurda kalmıştır. Mektebin içinde ilk tasarımına ışık tutan özgün ayrıntılar çok azdır, duvarların alt kısımları lambri kaplanmış, pen-

Üstte:

Beşir Ağa Sıbyan Mektebi

Ortada:

Lalızade Sıbyan Mektebi

Altta:

Rami Mehmet Paşa Mektebi

cereler kapatılarak dolap haline getirilmiş, ocak yaşmağı yok olmuştur. Bu yapıları süsleyen kalem işi ve benzeri bezeme öğelerinin yok olması da iç mekanları çok fakirleştirmektedir.

Geçen yüzyıla ait bir kartpostal **Beşir Ağa Sıbyan Mektebi**'ni ve önünde duran Eyüp'lü ilk okul öğrencilerini ve öğretmenlerini göstermektedir. Bu ilginç belge hem bugün çok harap durumda olan bu sıbyan mektebi, hem de o günün giyim kuşamı hakkında önemli veriler sunmaktadır. Umarız Beşir Ağa Külliyesi ve çevresindeki birkaç ahşap konut, Eyüp tarihi merkezinin kimliğini koruyabilen ender köşelerinden biri olarak restore edilir.

ÖNERİLER VE SONUÇ

Osmanlı Mimarlığının birçok seçkin eğitim yapısının yer aldığı Eyüp semti, tarihi değerini sürdürmek için bu anıtlarını özenle korumalıdır. Elimizdekileri kaybetmemek için hızla harekete geçmeli; titizlikle çalışmalıyız. Harap olan ve hemen ele alınması gereken kültür varlıkları arasında Beşir Ağa Külliyesi önde gelmektedir. Küçük müdahalelerle daha iyi bir duruma gelebilecek eğitim yapılarımız bilgili ve duyarlı ellere emanet edilmelidir. Kültür varlıklarının anlamını ve değerini kavra-

Üstte:

İdris-i Bitlisi Mektebi, 2000

Altta:

İdris-i Bitlisi Mektebi yeni
restorasyon

iç düzenleme 2000

madan verilen yeni kullanımlar, yapılan onarım ve yenilemeler başarılı olmaktadır.

Üzerinde önemle durulması gereken konulardan biri erken Cumhuriyet döneminde bakım zorlukları nedeniyle sağlık ocağı, vb. işlevler verilen medreselerin yeniden kullanımıdır. Çağdaş sağlık hizmetleri gelişmiş teknik gereçlerden yararlanmaktadır. Sağlık ocaklarının, dispanserlerin bu işlevlerin gerektirdiği koşullara göre tasarlanmış yeni binalara taşınması ve aslında eğitim kurumları olan, kültürel değer taşıyan medreselerin ise yeni bir işleve uyar-

lanmaya zorlanmadan, mekânlarını bölmeden, kendi mimarilerini serbestçe sergileyebilecekleri işlevlere tahsis edilmesi önemli bir adım olacaktır.

Sıbyan mekteplerinin yeniden kullanımlarında da özen gösterilmesi gereken bazı noktalar bulunmaktadır. Aslında çocuklara yönelik olan bu yapıların onların tarihi anıtları sevmelerine yardımcı olabilecek kitaplık, oyun odası gibi işlevlerle değerlendirilmeleri düşünülebilir. Bu yeni işlevlendirmelerde uyulması gereken temel ilkelerden biri mekânsal bütünlüğün zedelenmemesidir. Giriş revaklarının kapatılmasından, ara katlar yapılmasından ve uygun olmayan işlevler verilmesinden kaçınılmalıdır.

Geride hiç belge ve hakkında bilgi kalmadan yok olan; kent dokusu içinde yerleri boşalmış anıtların yerine bir anı plaketi konulması ve o parsellerin yeşil alan olarak düzenlenmeleri yararlı olabilir. Bu konuda bir araştırma yapılması sağlıklı karar verilmesine yardımcı olacaktır. Yok olan anıtların yerlerine selvi ve peyzaja uygun ağaçlar dikilmesi Eyüp'ün tarihi dokusunun çirkin yapılaşmadan korunması ve yeşil dokusunun zenginleşmesine katkıda bulunabilir.

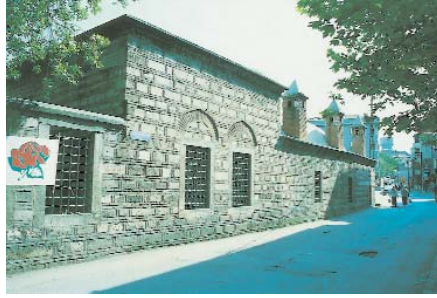

Üstte:
Ebus-Suud Efendi Sıbyan
Mektebi

Altta:
Çankırlı Mustafa Efendi
Medresesi

KAYNAKLAR

- AHUNBAY, Z., "Sinan'ın Eğitim Yapıları: Medreseler, Darülrualar, Mektepler", *Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, İstanbul 1988, s. 239-309
- AHUNBAY, Z., "Hacı Beşir ağa Darülhadisi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul 1994, s.468-469
- AHUNBAY, Z., "Medreseler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul 1994, s. 320-326
- AHUNBAY, Z., "Cairene Sabil-kuttap and its reinterpretation in Ottoman Architecture", *Turkish Art*, 10th International Congress of Turkish Art, Genevre 1999, s. 47-52
- AKAKUŞ, R., *Eyyüb Sultan ve Mukaddes Emanetler*, İstanbul 1973
- AKSOY, Ö., *Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul 1968
- AYVANSARAYI, *Hadikat-ül Cevami*, I, II, İstanbul 1281
- AYVANSARAYI, *Mecmua-i Tevarih*, İstanbul 1985
- AYVERDİ, E.H., *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri*, III, İstanbul 1973
- BALTACI, C., *Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976
- HASKAN, N., *Eyüp Tarihi*, I, II, İstanbul 1993
- KURAN, A., *Mimar Sinan*, İstanbul 1986
- KUT, T., "İstanbul Sıbyan Mektepleriyle İlgili Bir Vesika", *Journal of Turkish Studies*, C. 2, 1978, s. 55-84
- KÜTÜKOĞLU, M., "1869'da Faal İstanbul Medreseleri", *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı:7-8, 1976-1977, s. 277-392

- KÜTÜKOĞLU, M., "Darü'l-Hilafeti'l-'Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, C.VII, Cüz:1-2, 1978, s.1-212
- KÜTÜKOĞLU, M., *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, TTK ANKARA 2000, s. 301-307
- ÖZERGİN, M. K., "Eski bir ruznâmeye göre İstanbul ve Rumeli medreseleri", *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı:4-5, Ağustos 1973-1974, s. 263-290
- SAATÇI, S., *Mimar Sinan'ın Yapılarındaki Kitabeler*, İ.B.Ş. Belediye Başkanlığı, İstanbul 1988
- SÖNMEZ, Z., "Sinan'ın Mimarlığında Zal Mahmut Paşa Külliyesi'nin Yeri", 1. *Eyüp-Sultan Sempozyumu*, İstanbul 1998, s. 90-98
- TANMAN, B., "Murad Buhari Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul 1994, s.514-516
- TEMELCİ, G.T., *Eyüp Sokollu Mehmet Paşa Medresesi Restorasyon Projesi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü 1999
- TÜRÇAN, A., *Cafer Paşa Medresesi Restorasyon Projesi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü 1999